

Nicolae Iorga – Nagyváradról

– Magyar központok: Arad és Nagyvárad –

Mint az előző részben említettem I. Ferdinándot Gyulafehérváron 1922-ben koronázták meg Románia királyává, de az erdélyi román nemzeti párti politikusok nem mentek el a koronázásra, így tüntettek az ókirályságbeli hatalom ellen. Iorga, hogy megértse indítékaikat, és jobban megismerje Erdélyt, Bánátot, Partiumot, végigjárta a megszerzett területek nagyobb városait, a tapasztalatait 1923-ban könyv formájában mutatta be, ebből való az itt közölt részlet.

Arad nagy lett, Nagyvárad nehezen tartotta meg a nevében szereplő nagyságát. Köztük gazdag, sűrűn lakott területek találhatók. Nagy falvak, idegen nevekkkel, amelyek román fordítása féloldalasra sikerült. (...)

A határ egy másik pontja Nagyvárad, amelyiket már kutattam. Szorgalmasak voltak az ipar területén, ameddig a háború utáni gazdasági válság nem gátolta. Több jóindulattal, hozzáértéssel ki lehetett volna javítani. (...)

Úgy néz ki, hogy lecsendesedtek azok a hangadó személyek, akik abban bíztak, hogy a múlt visszatérhet. A sajtó itt is aktív és intelligens, harcol a hajthatalatlan cenzúrával, amely mellett, -ahogyan várható volt- kitörhet mellette, hiszen

az ember gondolkodása képlékeny valami. A nagy magyar kulturális elterjedés nem érezhető annyira, mint Aradon.

A nagy nemzet püspöke visszahúzódott a saját várába, a XVIII-ik században épített szép palotába, a nehézkes (komor) templomba, amely helyettesíti a középkori szentélyt, ahol pihentek a régi királyok, szentek és hősök, egészen a fékezhetetlen Zsigmond császár és királyig. (...)

Kőtörmelékek, amelyek befedték a püspökök sírhelyeit emlékeztetnek arra az időre, amikor a magyarok nyugati stílusú templomokat építettek.

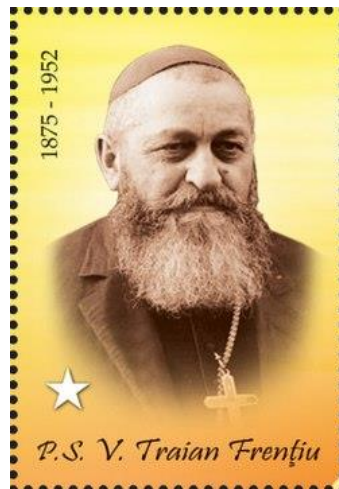
A Kanonok soron,

egy szorgalmas tudós, ugyanakkor egoista, azon dolgozik, hogy uralkodjon a népe felett, **Karácsony** tisztelendő a cél érdekében a történelmet tanulmányozza, összeegyeztetetlen a fájdmával a változások miatt. Mint nacionalista és történész, mellőzi a környezetében történeteket, néma fohással megy el egy Szent László emlékműve előtt. Különben szabadon átjárhat a határon az ott élő hívekhez, ugyanakkor a sok tízezer ott élő román egy simogatást sem kapott az egyház részéről.

Részünkről az egyesült egyház, amely sajnálatosan Radu pap vezet, a büszke, nagyratörő tervekkel, akinek tetszett a piactéren felépített palota, amelyet a rivális nemzet állama tartott fent. A könyvtárban irodalmi kincsek találhatóak, a XVIII-ik századi erdélyi írók kéziratjai, a könyvtár tele van könyvekkel, nincs megnyitva a nagyközönségnek.

Valeriu Frențiu püspököt,

a balázsfalvi mitropolita jelöltjét az eltávozottak támogatták, vigyázva a vallásos gondokra, fogadalmára, hogy kinyújtja kezét minden után, ami katolikus még akkor is, ha az románellenes, idegen szerzeteseket hív az iskolák vezetésére. A magasabb szintű állami iskolák gyenge kezekben vannak.

A másik templom az új országba került, egy olyan káptalanságból, amelyen folt esett Mangra árulásai miatt, Roman Ciorogariu püspökségében, aki egy régi

harcos és kiváló adminisztrátor. A magyarok ideje alatt, egy kis házból a jó gazdálkodásnak köszönhetően egy első házba költözött, amely büszke, mint egy palota, intelligens építész-mérnök műve, amelyik meggátolta, hogy a rossz ízlések betörjenek a gazdagon beendezett lakásába. (...)

Mária királyné diszkrét szobra díszíti a Színház teret, valamint a király mell-szobra áll a Katona Iskola előtt. (...)

Említsük meg a Bacalagiu ezredes által szerkesztett A Három Körös című folyóiratot, amely értékes kapocs a magyar kultúrával. A velünk együtt élők cikkei jók, a következtetések fegyelmezettek (cuminte). A saját kultúránk területén, a kiadványok nagy nehézségekkel küzdenek, nincsenek irányelvek. N. Firu tanár a helyi tanulmányokat tanulja. Hozzátennénk, hogy a kanonikus törvények leckéi, a bukaresti tanárok, az anakrónikusan elnevezett „Jogi Akadémia” a végzőseinek nem adja meg a doktori címet!

Itt megállunk a nagy múltú városnál, a múltja nem a mienk, a mai magyar élet lendületétől egészen az utálatos budapesti stílusig a központi téren, ahol őrt áll a mi templomunk tornya, amelyet szilárdan emelt a keleti ortodoxia abban az időben, amikor nem volt államunk. (...)

Elmegyünk a határ közelébe, gazdag búzatáblák, amelyek vásárlás útján bukaresti gazdagok birtokába kerültek. (...) A határon túl egy hatalmas terület a semleges rész. A messzeségben emberek mozognak, fegyverek csillognak, másoknak egy remény, nekünk figyelmeztetés, ha a pártoskodáson túl nem tudjuk a területet konszolidálni.

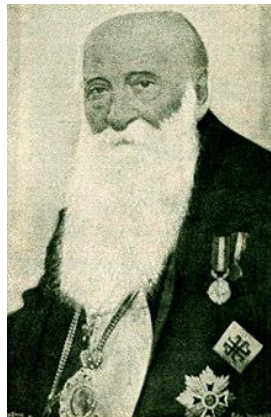
Nem lehet tudni, hogy Aradról Nagyváradra vonattal ment vagy gépkocsin, ez utóbbi a valószínű. Különben Arany János verse jutott az eszembe: **„Edward király, angol király,/ Léptet fakó lován:/ Hadd látom, úgymond, mennyit ér/ A walesi tartomány.”**

A számára idegen nyelvű települések Zimándujfalu, Kisjenő, Szalonta lehetnek, botosani származása miatt nem ismerhette e települések történetét.

Mindenki eldöntheti, hogy megállapításai a váradi iparról, magyar nyelvű kultúrájáról igaz-e, vagy sem.

Vitriolba mártott tollal írt a katolikus és görög katolikus egyházzól, pedig a bihari katolikus püspökség Szent István idejében alakult, a görög katolikus püspökséget 1777-ben Mária Terézia alapította és nekik adományozta a római katolikus püspökség belényesi uradalmát.

Az impériumváltás után alakult meg az ortodox püspökség a városban, 1921. április 21-én Roman Ciorogariu (1852-1936) foglalta el a püspöki széket.

A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegye egy része a trianoni békeszerződés után Magyarország területén maradt, ahol létrehozták a debreceni apostoli kormányzóságot. A püspökség székhelye, gróf Széchenyi Miklós (1858-1929) püspökkel

az élen, továbbra is Nagyváradon maradt. A püspök 1923. december 6-i halálát követően a román királyi hatóság hosszú időre nem engedélyezte megyés püspök kinevezését, ideiglenes főpásztorok vezették az egyházmegyét. (Bjelik Imre apostoli adminisztrátor volt a vezető 1923 és 1927 között).

Karácsonyi János (1858-1929)

történész, szentszéki bíboros, és nagyváradi nagyprépost volt és csak címzetes püspök. Tudományos munkássága felbecsülhetetlen, írt Szent Gellérről, Szent Istvánról, a székelyek eredetéről, megírta Békés vármegye történetét stb. A mai történészek számára forrásértékűek a művei.

Elítélte Demetrie Radu bölcelet és teológia doktora tevékenységét, aki megépíttette a nagyváradi román Püspöki Palotát, majd a belényesi, holodi és biharfüredi villákat. 1914-ben kezdte el a Teológiai Akadémia építtetését, melyet csak az első világháború után tudtak befejezni. Szélsőségesen nacionalista irányt képviselt. Teológusoknak csak olyanokat vett fel, akik románoknak vallották magukat, azok a magyarok, akik az egyházmegye papnövendékei akartak lenni kénytelenek voltak megtagadni magyarságukat. 1918 decemberében Ioan Papp aradi ortodox püspökkel és Gheorghe Pop de Băsești politikussal részt vettek a Gyulafehérvári Nagy Nemzetgyűlésen, ahol bejelentették Erdély egyesülését Romániával. A püspökségén még vendégül látta a román királyi családot 1919. május 23-án tett nagyváradi látogatásán. A román szenátus tagjává választották, és ez

okozta vesztét, 1920-ban meggyilkolták. Tehát Iorga látogatásakor már nem volt életben.

Mangra Vazul-al, az úgynevezett árulóval, Ady Endre a **Csaholó hazafiság** című írásában foglalkozott: „Igaztalanabb hajsztát régen nem látott a világ a Mangra Vazul ellen folytatott hajsztánál. Oktalanul gyalázzák s lehetlenné akarják tenni Mangrát a románságnak éppen azok az emberei, akiktől legkevesebb őszinteséget és jót várhatunk. (...) Mangra Vazul nagy talentumú, tiszta szándékú ember. Heves temperamentuma lehet talán, hogy elragadhatta valamikor, de hosszú évek óta a béke legőszintébb embere. Bár Metianuék erkölcsileg is megakarták bélyegezni, emberi és papi méltóságához és tisztességéhez nem érhet szenny. Hiszen vikáriussá sem lehetett volna másként kinevezni. A püspökválasztó zsinat Mangra mellett döntött s e döntés csak Metianu rokoni keblének lehet sérelme.”

Ami a szobrokat illeti, a Tóth István által készített Szent László-bronzszobor, amelyet Schlauch Lőrinc bíboros szentelt fel 1893. szeptember 10-én az őt körülvevő négy oroszlánnal együtt, eredetileg a város főterén állott, ahonnan a román uralom beálltával el kellett menekíteni. Helyére I. Ferdinánd, román király szobra került.

Napjainkban a várad magyarság elszántan küzd, hogy a szobor visszakerüljön az eredeti helyére.

A színházépület előtt Szigligeti Ede mellszobra állt, Margó Ede alkotása, amelyet 1912-ben állítottak fel. A szobrot 1923 nyarán a román hatóság a Schlauch-kertbe számúzta, helyére Mária román királyné szobrát állították.

lorga megállapításai tanulságos olvasmány, így néz ki, ha valaki ír egy terület gazdasági, szellemi, egyházi életéről, előzetes dokumentálódás, a múlt ismerete nélkül. Karácsonyi János „méltatását olvasva, hogy nacionalista történész” egy közismert közmondás jutott az eszembe a bagolyról és verébről.

A Szent László által alapított, nagy kultúrájú város nagyobb elismerést, de legalább tárgyilagosabb méltatást érdemelt volna, megfeledkezett arról, hogy az „**ellenséges nemzet**” idejében épült minden, amit látott.

Piroska István

Azt írta az újság. 2019. augusztus